
22 TEMMUZ SEÇİMLERİNDEN RAKAMLARA YANSIYANLAR: TEMSİL SORUNU BİTTİ Mİ?

Yusuf TEKİN *

Giriş

3 Kasım 2002 seçimleri, gerek oluşturduğu parlamento yapısı ve gerekse buna bağlı olarak ortaya çıkan siyasi iktidar alternatifleri nedeniyle bir çok siyasi gözlemci ve akademisyen tarafından sürpriz olarak değerlendirilmişti. Seçim sonuçları gerçekten de pek çok açıdan ilginçti. Örneğin uzun yıllar sonra (1987 seçimlerinden sonra) seçmen tercihleri ilk defa tek başına hükümet çıkaran bir parlamento aritmetiği oluşturmuştu. Ayrıca, tek parti dönemini müteakip ortaya çıkan DP ve CHP'den müteşekkil meclisleri andırır bir biçimde, ilk defa iki meclisli bir parlamento oluşumu ortaya çıkmıştı. Bu seçime katılımın 1983 yılından beri ilk defa % 80'in altında gerçekleştiği bilgisini de eklemek gerekir. Açıkçası 3 Kasım 2002 seçimleri her açıdan şaşırtıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştı. Fakat aynı veriler açısından 22 Temmuz seçimleri herkesin tahmin edebildiği bir sonuç ortaya çıkarmıştır. İlgili/ilgisiz herkes, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına iktidarını koruyacağını, parlamentoya ikiden daha çok siyasi partinin gireceğini ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini bir rejim sorunu haline getiren siyasi

* Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İ.İ.B.F, Kamu Yönetimi Bölümü

kutuplaşma nedeniyle seçime katılımın hayli yüksek olacağını tahmin edebiliyordu. Bu açıdan bakıldığında 22 Temmuz seçimleri belki de çok partili dönemde sonucu en kestirilebilir seçimlerden birisi olarak yerini almıştır. Bu çalışmada seçime ilişkin rakamlardan hareketle bazı siyasi değerlendirmeler yapılacaktır.

1. Seçime Katılıma İlişkin Veriler

22 Temmuz 2007 tarihinde, TBMM 23. Dönem milletvekillerinin belirlenmesi için yapılan erken genel seçime ilişkin genel bilgileri içeren karşılaştırmalı bir tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. Seçmen Katılımı Açısından 2002 ve 2007 Seçimlerinin Karşılaştırılması

Seçimlere İlişkin Veriler	3 Kasım 2002	22 Temmuz 2007
Toplam Kayıtlı Seçmen Sayısı	41.407.027	42.799.303
Toplam Oy Kullanan Seçmen Sayısı	32.768.161	36.056.293
Toplam Geçerli Oy Sayısı	31.528.783	35.049.691
Toplam Geçersiz Oy Sayısı	1.239.378	1.006.602
Seçime Katılma Oranı	% 79,14	% 84,25
Parlamentoda Temsil Edilen Siyasi Partilerin Toplam Oy Oranları	% 53,67	% 86,97

Not: Tabloda parlamentoda temsil edilen siyasi partiler oranına Bağımsızlar eklenmiştir. 3 Kasım 2002 seçimlerinde toplam % 1 civarında oy ile 9 milletvekili; 22 Temmuz 2007 seçimlerinde ise % 5,24 ile 26 milletvekili bağımsız adaylardan seçilmiştir.

Tabloya bakıldığında 22 Temmuz seçimlerine katılımın daha yüksek bir oranda olduğu dikkat çeker. 1983 yılından itibaren yapılan seçimlere katılım genel olarak çok yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. 1983 ve 1987 seçimlerine katılım % 93 civarındadır. 1991-1995 ve 1999 seçimlerinde seçimlere katılım ise göreceli olarak önemli bir düşüş göstermiş ve sırasıyla % 83-85-87 şeklinde gerçekleşmiştir. Yani ilk iki seçime oranla yaklaşık % 10 gibi ciddi bir katılım eksikliği söz konusudur. 2002 seçimlerinde ise kendisinden önceki 3 seçime oranla yine ciddi bir düşüş söz konusu olmuş ve ilke defa % 79'lara düşmüştür. Bir önceki seçimle kıyaslandığında ise bu düşüş yaklaşık % 8 civarındadır. Ancak 2007 seçimlerinde katılım oranının yükseldiği gözükmemektedir. Orandaki yükselmede, cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşananların da etkisiyle hem iktidar ve hem de muhalefet partilerinin katılımı teşvik eden söylem ve yönlendirmelerinin oldukça etkili olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Hatırlanacağı üzere, ana muhalefet partisi genel

seçimleri bir rejim sorunu haline getirmiş, cumhuriyet mitingleri ile bu konuda bir kamuoyu yaratılmaya çalışılmıştı.

Tabloda 1’de dikkat çeken bir diğeri husus % 10 barajında herhangi bir değişiklik yapılmamasına rağmen, parlamentoda temsil edilen oy oranında gözüken artıştır. 3 Kasım 2002 seçimlerinde geçerli oyların sadece % 53’ parlamentoda temsil imkanı bulurken, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde bu oran % 87’ye ulaşmıştır. Bir anlamda yasaya karşı hile olarak kabul edebileceğimiz bağımsız adayların sahip olduğu yaklaşık % 5’lik oy oranı dışarıda tutulduğunda dahi % 80’üzerinde bir temsil oranı karşımıza çıkar ki, bu gerçekten hayli yüksek bir orandır.

22. Dönem TBMM’ne yöneltilen en ciddi eleştirilerden birisi olan ve temel nedeni % 10’luk ülke barajı uygulaması olarak gösterilen temsil niteliğinin düşüklüğü yeni dönemde ortadan kalkmıştır. Ayrıca 1982 Anayasasının yürürlükte olduğu dönemde, ilk defa “temsilde adalet ve yönetimde istikrar” unsurları birlikte cereyan ederek adeta bir mucize gerçekleştirilmiştir. Hem yüksek oranda temsil kabiliyetine sahip bir parlamento ve hem de tek başına güçlü bir hükümet söz konusudur.

2. Temsil Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler

Yukarıdaki şekilde genel olarak seçime ilişkin veriler, aşağıdaki iki ayrı tabloda karşılaştırılacak biçimde partiler bazında resmedilmiştir.

(22 Temmuz 2007)	Oran
Aydınlık Türkiye P.	%0,29
Bağımsız Türkiye P.	%0,52
Saadet P.	%2,34
İşçi P.	%0,37
Cumhuriyet Halk Partisi	%20,88
Halkın Yükselişi P.	%0,51
zgrlk Ve Dayanış. P.	%0,15
Genç P.	%3,04
Demokrat P.	%5,42
Liberal Demokrat P.	%0,10
Milliyetçi Hareket P.	%14,27
Adalet ve Kalkınma P.	%46,58
Emek P.	%0,08
Türkiye Komnrist P.	%0,23
Bağımsızlar	%5,24

(3 Kasım 2002)	Oran (%)
Demokratik Sol Parti	% 1.22
Demokratik Halk P.	% 6.22
Yurt Partisi	% 0.94
Milliyetçi Hareket P.	% 8.36
Doğru Yol Partisi	% 9.54
Millet Partisi	% 0.22
Büyük Birlik P.	% 1.02
Anavatan Partisi	% 5.13
Liberal Demokrat P.	%0.28
Saadet Partisi	% 2.49
Bağımsız Türkiye P.	% 0.48
Özgürlük ve Day. P.	% 0.34
Türkiye Komünist P.	% 0.19
Genç Parti	% 7.25
İşçi Partisi	% 0.51
Cumhuriyet Halk P.	% 19.39
Adalet ve Kalkınma P.	% 34.28
Yeni Türkiye P.	% 1.15
Bağımsız	% 1.00

Tablo 2: Oyların Siyasi Partilere Göre Dağılımı Açısından 2002 ve 2007 Seçimleri

İki seçim sonuçlarını yan yana görmemizi sağlayan yukarıdaki Tablo 2'ye bakıldığında ilk dikkat çeken hususlardan birisi, 22 Temmuz seçimleri sonrasında oluşan tabloda, parlamentoya giremeyen siyasi partilerin oy oranlarının % 10'luk ülke barajına oldukça uzak bir oranda gerçekleşmesidir. Aslında bu orandaki düşüklük ilginç bir biçimde % 10 barajına yönelik eleştirilerin azalmasına da neden olmuştur. Tablo 2'de görüldüğü gibi, 3 Kasım seçimlerinde MHP ve DYP %9 gibi bir oy oranıyla, GP, ANAP ve DTP ise % 5 ile % 9 aralığında bir oy oranıyla parlamento dışında kalmıştı. % 5-10 oran aralığında oy alan siyasi partilerin toplam oyunun % 40'a yaklaşmış olması, temsil tartışmalarını hayli sertleştirmişti. 22 Temmuz seçimlerinde bu tür trajik baraj sorunlarının yaşanmaması temsil tartışmalarını önemli oranda azaltan, hatta ortadan kaldıran bir etken olmuştur.

Oysa bozuk bir saatin günde sadece iki kez doğru zamanı göstermesi misali yanlış bir seçim prosedüründen kısmen demokratik bir seçim sonucu, hayli uzun zamandan beri ilk defa ortaya çıkmıştır.

Ancak, seçime ilişkin yasal düzenlemelerimizdeki temel sorunun sadece % 10 barajı olmadığı noktasının gözden ırak tutulmaması gerektiği de malumdur. Bu nedenle son genel seçimlerin yarattığı "arızı" durum, demokratik seçimlerin önündeki engellerin ortadan kaldırılması çalışmalarını sona erdirmemelidir. Yüksek ülke barajı yanında, mevzuatımızda seçimlerin demokratik niteliğini zaafiyete uğratan noktalardan bir tanesi temsile ilişkin eksikliklerdir. Bu eksikliklerden bir kısmı seçime ilişkin 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun ile 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'ndaki, bir kısmı da 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'ndaki antidemokratik hükümlerden kaynaklanmaktadır.

Yürürlükteki mevzuatımız hükümlerine göre yapılacak bir seçim, daha henüz gerçekleşmeden bilhassa temsile ilişkin antidemokratik bir sonuç yaratmaktadır. Bu tuhaflık seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayıları hesaplanırken başlamaktadır. Aşağıdaki bu hususu ortaya koymak üzere, 22 Temmuz seçimine ilişkin sonuçlardan oluşturulmuştur.¹

Tablo 3: Seçilen Bazı İllerde Milletvekili Seçmeye Yeterli Nüfus ve Seçmen Sayıları

	Nüfus		Kayıtlı Seçmen		Geçerli Oy		Mv.
	Sayı	Ortalama	Sayı	Ortalama	Sayı	Ortalama	
İstanbul	10.018.735	143.124	7.406.297	105.804	5.729.858	81.855	70
Ankara	4.007.860	138.202	2.920.818	100.717	2.442.927	84.238	29
Bursa	2.125.140	132.821	1.515.111	94.694	1.304.981	81.561	16
Adana	1.849.478	132.105	1.189.228	84.944	910.856	65.061	14
Amasya	365.231	121.743	233.648	77.882	194.677	64.892	3
Bilecik	194.326	97.163	127.585	63.792	116.388	58.194	2
Artvin	191.934	95.967	119.364	59.682	98.922	49.461	2
Adıyaman	623.811	124.762	298.393	59.678	242.945	48.589	5
Bingöl	253.739	84.579	133.866	44.622	109.629	36.543	3
Ağrı	528.744	105.478	218.620	43.724	162.746	32.549	5
G.hane	186.953	93.476	85.249	42.624	68.662	34.330	2
Siirt	263.776	87.925	117.317	39.105	91.504	30.501	3
Bitlis	388.678	97.169	138.613	34.653	115.590	28.897	4
Hakkari	236.581	118.290	103.260	34.420	87.839	29.279	3
Ardahan	133.756	66.878	68.828	34.414	55.606	27.803	2
Kilis	114.724	57.362	63.213	31.606	52.134	26.067	2
Tunceli	93.584	47.692	55.363	27.681	42.293	21.146	2
Bayburt	97.358	48.679	53.470	26.735	41.882	20.941	2

¹ <http://www.ysk.gov.tr/ysk/index.html>

Tablodaki Oran ifadesi, ilgili rakam esasına göre, bir milletvekilinin temsil ettiği kitleyi göstermektedir. Ayrıca üç seçim çevresinden oluşan İstanbul ve iki seçim çevresinden oluşan Ankara ile ilgili rakamlar seçim çevreleri toplamını ifade etmektedir.

2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 5. maddesi şu şekildedir: *"İllerin çıkaracağı milletvekili sayısının tespitinde toplam milletvekili sayısından her ile önce bir milletvekili verilir. Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, birinci fıkrada illere verilen milletvekili sayısı çıkarıldıktan sonra kalan milletvekili sayısına bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur."* Yukarıdaki Tablo 3 incelendiğinde, İstanbul, Ankara ve Bursa gibi bazı büyük illerde ortalama 130.000'in üzerinde nüfusun 1 milletvekili tarafından temsil edilirken, buna karşın tablonun alt sıralarına inildikçe bu rakamın 41.000'lere kadar düştüğü gözükmemektedir. Yani anayasadaki "temsilde adalet" öncülünü gerçekleştirecek seçim kanunları, henüz seçim başlamadan bir adaletsizlik yaratmaktadır. Kayıtlı seçmen sayısına ilişkin oranlar da benzer sonuçlar vermektedir. Yaklaşık 105.000 kayıtlı seçmen, bir İstanbul milletvekilini seçerken, bir Bayburt milletvekili sadece 26.735 kayıtlı seçmen tarafından seçilmektedir. Açıkçası temsilde adaletsizlik seçimler yapılmadan var olduğuna göre, seçimlerin temsilde adalet açısından mutlak bir başarı ile sonuçlanması imkansızdır. Görüldüğü üzere, 22 Temmuz seçimleri % 10 barajından doğan temsil sorunlarını kısmen aşmış gözükse de, henüz "temsilde adalet" in tatmin edici bir biçimde gerçekleştirilmiş olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Adaletli bir temsil ilkesine dayanan bir seçimin gerçekleşmesi her şeyden önce en azından birbirine yakın oranların söz konusu olması gerekir. 1876 Kanun-i Esasi'si ve 1924 Anayasası bu açıdan hareketle 50.000 nüfus için bir milletvekili ilkesini kabul etmiştir ve milletvekili sayısını sınırlamamıştır. 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası ise milletvekili sayısını sabitleyip, nüfusa bağlı olarak seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayısını tespit etmeyi tercih etmiştir. Bu alternatiflerden hangisi tercih edilirse edilsin, bir milletvekilini seçen nüfus ya da seçmen sayısı oranı mevcut durumda olduğu gibi büyük farklılıklar göstermemelidir. Bu farklılık temsilde adaletsizliğin bir nedeni olarak halen karşımızdadır.

3. Parlamentonun Temsil Niteliğini Belirleyen Ana Aktör: Siyasi Partiler

Bir Fransız yazar, siyasi partiler için, "demokrasi gerçi siyasi partiler olmaksızın yaşayamaz, fakat siyasi partiler yüzünden ölebilir" ifadesini kullanır.² Gerçekten de partiler, demokratik siyasal yaşamı ayakta tutan temel unsur, demokrasiyi hayata geçiren temel araçlardır. Siyasal katılımın sağlanmasına yardımcı olur, halkın siyasal sorunlar hakkında bilgilenmesini sağlar, farklı çıkarları ve çıkar gruplarını temsil eder, en önemlisi de halkın kendini temsil edebilmesi sürecine katkıda bulunur. Ülkemiz gibi katı bir parti disiplinine dayanan parlamenter hükümet sistemlerinin uygulandığı yerlerde siyasal partiler bilhassa demokratik ve adil bir temsilin sağlanması için önemlidir. Siyasal partilerden beklenen demokratik kültür ve ilkelerin yerleşmesine katkıda bulunmaktır. Bu anlamda halkın temsilcilerinin belirlendiği seçimlerde listelerinde yer alacak adayların belirlenmesi sürecinde başta olmak üzere her alanda parti içi demokrasiyi kurumsallaştırıp örnek olmaları beklenir.

Siyasi partilerin temel işlevlerinden birisi temsili demokrasinin sağlıklı bir biçimde işleyişine katkıda bulunmaktır. Bu yönüyle anayasalarımızda siyasi partiler demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsuru olarak tanımlanmışlardır. Ülkemizde özellikle son yıllarda, temsilde adalet ilkesinin önündeki en ciddi engel olan yüksek orandaki ülke barajı uygulaması bu konuya ilişkin tüm tartışmaları gölgede bırakmaktadır. Aslında bu tartışmaların hararetli tarafı olan siyasi partiler, bilerek ya da bilmeyerek tartışmanın bu şekilde yürütülmesine destek olmaktadır. Halbuki temsil tartışmalarının en az baraj kadar önemli bir boyutu da siyasi partilerle ilgilidir.

Siyasi partiler parlamento içinde temsilin sağlıklı bir biçimde işleyişine temel olarak iki açıdan katkıda bulunurlar: Seçimler öncesinde demokratik ilkelere uygun bir aday belirleme sürecini hayata geçirerek ve seçimler sonrasında kendi listelerinden parlamenter olarak seçilen kişileri özgür iradeleri ile karar vermelerine imkan tanıyarak. Bu açılardan bakıldığında ülkemizde temsil açısından asıl tartışılması gereken kurumların siyasi partiler olduğu aşikardır. Bunlara parti içi demokrasinin diğer göstergeleri (genel başkanlık, genel merkez organlarına üyelik, il yönetimi, parlamento komisyon üyelikleri ve grup

² Ergün Özbudun, Siyasi Partiler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s. 163.

başkan vekilliği gibi görevler ve hatta iktidar partisi için bakanlıklar vs gibi görevlere gelme yöntemine ilişkin süreç) ilave ederek değerlendirdiğimizde siyasi partilerimizin demokratik gelenek açısından kendilerinin "muhtac-ı himmet bir dede" mesabesinde olduklarını rahatlıkla iddia edebiliriz.

Bu yazı temel olarak 22 Temmuz seçimleri üzerine odaklandığından, parti içi demokrasi uygulamaları ile ayrıntılı bir değerlendirmeye yer verilmeyecektir. Sadece parti içi demokrasinin bir göstergesi olarak kabul edebileceğimiz, parlamento seçimleri öncesinde aday belirlenmesi süreci üzerinde durulacaktır.

Siyasi partilerin parlamenter adaylarını belirlemeleri için; tüm adayların partili seçmen ya da üyelerce belirlenmesinden, bütün adayların genel başkan tarafından belirlenmesine değin bir dizi örnek sıralamak mümkün. Ülkemizde 1961 Anayasasına değin, adayların nasıl belirleneceğine ilişkin yasal bir düzenleme söz konusu olmamıştır. 1961 Anayasasından sonra ise, 1965 yılında çıkarılan 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 29. maddesinde "*Siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği için yapılacak seçimlerde gösterecekleri adayların, her seçim çevresinde parti seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan bütün parti üyelerinin katılabilecekleri bir ön seçimle tespit edilir*" hükmü yer almaktadır.³

1982 Anayasası'nın yapılmasından sonra, 1983 yılında yürürlüğe giren 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu ise 37. maddesi ile partilerin, "*milletvekilliği genel veya ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini; serbest, eşit, gizli oy, açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile*" yapabileceklerini hükmünü taşımaktadır.⁴ Yasal düzenleme açıkça aday belirleme konusunda inisiyatif siyasi partilere daha açıkçası genel başkanlara bırakmaktadır. Maddeye 1998 yılında yapılan bir ilave ile, bu inisiyatif alanı daraltılmaya çalışılarak siyasi partilerin, "*ön seçim ya da aday yoklaması yaptıkları seçim çevrelerinde, toplam olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının % 5'ini aşmamak üzere, ilini, seçim çevresini, aday listesindeki sırasını, ön seçim veya aday*

³ Mehmet Ali Aydın, Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim, Yasama Dergisi, sayı: 5, Nisan-Mayıs-Haziran 2007, ss: 85.

⁴ Kanun maddesinin ilk hali "*Milletvekilliği için yapılacak seçimlerde, siyasi partilerin bir seçim çevresindeki adaylarının listesi ve binaların listedeki sırası, o seçim çevresinde o siyasi parti üye kayıt defterine göre düzenlenen parti seçmen listesinde yer alan bütün üyelerin ilçe seçim kurullarının yönetiminde serbestçe oy kullanacakları bir önseçim ile o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısının iki katı olarak, aday adaylığını koymuş olanlar arasından tespit edilir.*" biçimindedir ve 1986 yılında değiştirilerek yukarıdaki hale getirilmiştir.

yoklaması tarihinden en az on gün önce Yüksek Seçim Kuruluna bildirmek koşuluyla merkez adayı gösterebilirler. Ön seçim ya da aday yoklaması yapılmayan yerlerde, siyasi partilerin merkez yoklaması veya diğer usullerden biri veya bir kaçı ile aday belirleme yetkileri saklıdır" hükmü getirilmiştir. Ancak uygulamada bu hükme siyasi parti yönetimlerinin itibar etmediği açıkça bilinmektedir.

Kanun ile getirilen düzenleme, uygulamada demokratik temsil niteliğini çok ciddi bir biçimde sakatlayan sonuçlar doğurmuştur. Bu sürecin demokratik teamüllere uygun olmadığı başta gazeteler olmak üzere birçok ortamda dile getirilmiştir. Örneğin Anayasa Mahkemesi konu ile ilgili kararlarında sürekli aday belirleme yönteminin parti içi demokrasi uygulamasının bir göstergesi olduğunu kabul etmiştir.⁵ Aynı kararında Anayasa Mahkemesi mevcut siyasi partiler kanunundaki ifadelerin bir anlamda aday belirleme sürecini denetim dışı bıraktığı yorumunu yapmaktadır ki, mahkeme yorumunda gerçekten haklıdır. Seçimler üzerinde karar verme konumunda bir tekel olan Yüksek Seçim Kurulu'nun hem Anayasa'da ve hem de 2234 sayılı yasada tanımlanan görevlerine bakıldığında siyasi partilerin aday belirleme biçimlerini denetleme ile ilgili herhangi bir görevinin sayılmadığı gözükmektedir. YSK sadece önseçim yapılmasına karar verilen seçim çevrelerinde bu sürecin kontrol ve yürütülmesini üstlenmektedir.⁶ Anayasa Mahkemesi dahil başkaca herhangi kurum siyasi partiler üzerinde böyle bir denetim ile görevli değildir. Gazetelerde nadiren de olsa, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın siyasi partilere parti içi demokrasi ilkelerini ihlal ettiği gerekçesiyle uyardığına dair yer alan haberlere bakıldığında, bunların tamamının il, ilçe ve belde teşkilatının oluşturulması ile ilgili olduğu görülür. Yani buradaki denetim mekanizması da parlamenter kariyerin başlangıç noktası yani aday belirleme süreci ile ilgili değildir. Hal böyle olunca bireyler için parlamenter ve hatta siyasal kariyerin başlangıç noktası olan adaylık süreci daha başlangıç aşamasında siyasi parti yöneticilerinin belirleyiciliğinde cereyan etmektedir. Bu nedenle olsa gerek seçime ilişkin takvimin başlamasından itibaren siyasi parti genel merkezleri ana haber programlarına konu olan bir izdiham yaşamaktadır.

Yasal sürecin siyasi partiler üzerindeki belirleyiciliği açısından irdelendiğinde 22 Temmuz 2007 seçimleri çok ilginç bir veriyi ortaya

⁵ Anayasa Mahkemesinin bu konudaki kararlarına bir örnek olarak bknz: 1987/23 Esas ve 1987/27 Karar ve 9/10/1987 tarihli kararı.

⁶ Yüksek Seçim Kurulu'nun görevleri için bakınız: <http://www.ysk.gov.tr/ysk/gorev.html>

koymaktadır. 23. Dönem TBMM üyelerini göreve getiren bu seçim sürecinde barajı geçebilme şansı olduğu düşünülen siyasi partilere baktığımızda sadece Cumhuriyet Halk Partisi'nin (ve o da yine sadece 6 seçim çevresinde, Aydın, Muğla, Gaziantep, Sivas, Kahramanmaraş ve Mersin'de) önseçim uyguladığını görürüz. Bu küçük istisna dışında tüm siyasi partiler adaylarını kanundaki ifadeleriyle "aday yoklaması" ya da "merkez yoklaması" gibi tamamen genel merkez organlarının kontrolündeki bir süreç ile belirlemişlerdir.

Nitekim bu nedenle, ülkemizdeki tüm seçim süreçlerinde tartışmaların, kendilerini aday listelerinde göremeyen siyasetçilerin yarattığı "küskünler" in gölgesinde başladığını görürüz⁷. Bu küskünler arasında aday listesinin YSK'ya verildiği güne değin Genel Başkan Yardımcılığı dahil olmak üzere bir çok üst düzey parti içi görevi "başarıyla" yürütmüş siyasetçilerden bölge halkınca sevilen ve değer verilen siyasetçilere değin uzun listeler dikkatimizi çeker. Hatırlanacağı üzere, 22 Temmuz seçimleri öncesinde de böyle bir küskünler takımı oluşmuştu. Örneğin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin milli görüşçüleri tasfiye ettiği, CHP'nin ise Baykal muhaliflerini tasfiye ettiği gazetelere yansımıştı. Konunun önemine binaen, küskünlere ait bazı ifadelere yer vermek istiyorum. Mesela bir küskün, aday gösterilmeme süreci ile ilgili olarak: *"Bu sonuç kolektif bir çalışmanın değil, tek bir kişinin hükmüdür. Lider öyle takdir etmiş; reisin takdirine karşı sual olunmaz. Listeye neden konulmadığımı bilemiyorum. Ama bekliyordum. Onlara göre, kurucu genel sekreter ve başbakan yardımcısı cezalandırıldı. Yağcılık, yandaşlık, yiyicilik yapmadım; sürekli alkışlamadım."* değerlendirmesini yapıyor. Yine bir başka küskün ise; *"... grup toplantılarında bize söz vermişti. Vefa neymiş öğrendik... Aday belirlemede kriter nedir, anlayabilmiş değilim. Çalışmaksa çalışmak, sadakatse sadakat.."* Örneklerden ortaya çıkan bir husus bu konuda hemen tek belirleyicinin genel başkan olduğu ve ona yardımcı niteliğinde görev yapan genel başkan yardımcıları, seçiciler kurulu, yürütme organı vs isimlerle anılan kişi ve kurulların tek görevinin belirlenen listeleri temize çekmek, yazmak ve dosyalayıp YSK'ya götürmek gibi önemli görevler olduğu bilinmektedir.

Siyasi partilerin bu konudaki ikinci önemli sorunu, parlamenterler üzerinde etkisini hissettiren yoğun bir baskı uygulamasıdır. Seçilen milletvekilleri bir çok konuda kişisel tercihleri yerine, mensubu

⁷ 22 Temmuz 2007 seçimleri "küskünleri" nin durumu ile ilgili bir örnek olmak üzere 6 Haziran 2007 tarihli Radikal Gazetesi'ne bakılabilir. <http://www.radikal.com.tr /haber.php? haberno=223385>.

bulunduğu partinin (daha doğrusu genel başkanının) kararları doğrultusunda oy kullanmaktadır. Yürürlükteki yasal mevzuat da aslında buna çanak tutmaktadır. Anayasanın 83. maddesindeki siyasi parti gruplarının yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme ve karar alamayacağı hükmü, 94. maddedeki TBMM Başkanlığı için aday gösteremeyecekleri ifadesi ve 100. maddedeki siyasi parti gruplarının Meclis Soruşturmaları ile ilgili görüşme yapamayacağı ve grup kararı alınamayacağı ifadeleri ile aynı düzenlemeleri tekrarlayan TBMM İçtüzüğü hükümleri dikkate alındığında, mefhumun muhalifinden anılan durumlar dışında her konuda grup kararı alınabildiği ve milletvekillerinin bu karar doğrultusunda oy kullandığı sonucu çıkarılabilir. Ki uygulamanın da bu yönde cereyan ettiği bilinen bir durumdur. TBMM içindeki oylamalarda mensubu bulunduğu siyasi partinin ve genel başkanının iradesi dışında oy veren ya da konuşma yapan milletvekillerinin gazete ve televizyonlarda haber olduğunu hatırlatmak yeterli olacaktır.

Kuşkusuz, genel başkanın beğenilerine uygun adaylardan seçilen parlamenterlerin, kendilerini göreve getiren siyasi irade ile önemli bir uyum sergileyeceği muhakkak. Ancak bu uyumun hemen her konuda belirmesi, daha ilginç görev süresini tamamlayan ve yeniden aday gösterilmeyen parlamenterlerin bu süreci açık yüreklilikle itiraf ettiklerine dair çok sayıda örnek sıralamak mümkün. Bunun en son ve canlı örneği olarak, Nisan ayı sonundan itibaren yaşadığımız cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde krizin en hararetli taraflarından birisi olan anamuhalefet partisinin tutum ve davranışlarını kamuoyuna açıklayan ve hararetle savunan, dönemin Grup Başkan vekili bugünün genel başkan adayının açıklamaları zikredilebilir. Hatırlanacağı üzere CHP Grup Başkanvekili Haluk Koç, o dönemde cumhurbaşkanlığı seçimini partisi adına Anayasa Mahkemesi'ne taşıyabilmek amacıyla mahkeme önünde nöbet tutacak derecede fanatik bir tavır sergilemişti. O günlerde seçim süreci ile ilgili olarak "*Anayasa'nın 102. maddesi çok nettir. Bu maddede karar yetersayısı ve toplantı yetersayısıyla ilgili özel ve istisnai düzenleme getirmiştir. Buna göre cumhurbaşkanı seçimi her aşamada gizli olacaktır ve üçte iki çoğunlukla, yani 367 katılımı ile yapılacaktır. Oturumu yönetecek olan Meclis başkanının bu sayının var olup olmadığını resmen ve mutlaka göz önüne alması gerekir.*" görüşünü savunan Koç, 22 Temmuz seçimlerinin ertesinde genel başkan adaylığını açıkladıktan sonra ise cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi ortaya atılan "367 şartını inandırıcı bulmadığını" belirterek tavrını şu cümlelerle açıklamaktadır: "O gün

*'demokratik ve meşru zeminde anamuhalefet partisi olarak ben siyasi ve hukuksal mücadeleyi yaptım. Bu benim işim kardeşim, bu benim görevim. Başkasının yorum yapması gerekmiyor' şeklinde bir değerlendirme yapıp, tavrımızı ortaya koymamız gerekirdi... Bireysel olarak aklım yatmasa da, bu bir parti politikası olarak uygulandı. Benim, grup başkan vekili olarak partinin oluşturduğu politikaları Meclis'te uygulama görevim vardı.'*⁸

Benzer çok sayıda örnek sıralamak mümkündür. Görülen o ki, parlamenterlerimiz arasında, yeniden aday gösterilmediğinde, partisinden beklentilerini karşılayamadığında, lider kadrosu ile muhalif saflarda yer aldığında doğruyu bulmak gibi bir gelenek yerleşmiş durumda.

4. Çözüm: Her Açıdan Parti içi Demokrasinin Sağlanması

Aslında aday gösterme sürecinde yaşanan bu olağandışı durumlar nedeniyle, iki dereceli seçimlerin tersinden hala uygulanıyor olduğunu iddia edebiliriz. İlk aşamada, siyasi parti liderleri halkı seçebileceği adayları dikte etmekte, partililer de kendilerine dikte edilen bu sakıncasız adayları onaylamaktadır. Ülkemizde 1946 seçimlerine değin uygulanan iki dereceli seçim (ya da o zamanki adıyla "vasıtalı seçim") CHP elitinin halka karşı güvensizliğinin doğal bir sonucudur. Ki bunu Recep Peker, tek dereceli seçimlerin ülkemizde uygulanmasının imkansız olduğunu çünkü halkın henüz temsilcilerini seçebilecek verilerle mücehhez olmadığı biçiminde açıklar. Devamla tek dereceli seçimlerin savunulmasını "Zigana Dağının üzerine portakal ağacı dikmek" olarak yorumlar.⁹ Seçim süreçlerine bakarak, aynı zihniyetin devam ettiğini söylemek hiç de yanlış değildir. Siyasi partilerimiz ya elitist bir yaklaşımla ya da kendilerine sadık politikacılarla çalışmak amacıyla adaylarını halka dikte etmektedirler.

Bu eksikliğin giderilmesi için yapılması gereken, siyasi partilere adaylarını tespit ederken üye ya da delegelerinin onayını alma koşulu gerektiren yasal düzenlemelerin ve beraberinde denetim mekanizmalarının (çünkü anayasanın 69. maddesinin birinci fıkrası "Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla

⁸ <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=623603&keyfield=48616C756B204B6FC3A7>

⁹ <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg23/alkan.pdf>

düzenlenir" hükmünü getirmektedir) oluşturulması yerinde olacaktır.¹⁰ Haddi zatında bu türden bir düzenleme bu yazının konusu olmamasına rağmen, siyasi partilerin hazine yardımı alması tuhaflığını ortadan kaldıracak bir dizi yasal değişikliği de beraberinde getirecektir. Şöyle ki, 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 62. maddesi siyasi partilerin üyelerinden giriş ve üyelik aidatı adıyla bir ödeme talep edebileceğini belirtir. Ancak, uygulamada siyasi partiler üye sayısını artırmak amacıyla üyelerinden herhangi bir aidat talebinde bulunmamaktadır. Yasal bir düzenleme ile getirilecek cüzi bir aidat miktarı ve aidatlarını ödeyen üyelerin önseçim başta olmak üzere bir çok konuda partisi üzerinde, demokratik karar mekanizmaları işletilerek belirleyici olabileceği prensibi getirilebilir. Böyle bir düzenleme ile birlikte, siyasi partilere adaylarını belirlerken önseçim zorunluluğu başta olmak üzere parti içi demokrasi ilkesini uygulamayı zorunlu kılacak düzenlemelerin getirilmesi yukarıda sıralamaya çalıştığımız temsil sorunlarına çözüm de olabilir. Her ne kadar bazı akademik çalışmalarda parti içi demokrasinin kanunlar yoluyla uygulanmaya çalışılmasının tuhaf olduğu ve arzu edilen sonucu doğurmayacağı yönde eleştiriler sıralansa da¹¹, daha uygun bir çözüm bulunmadığı sürece bu düzenlemenin yapılması yerinde olabilir. Bu sayede, hem siyasi partilere hazine yardımı yapılması gibi "devlet desteğinde siyasi parti" imajını oluşturan tuhaf durum ortadan kalkacak ve hem de temsile ilişkin tartışmaların en azından bir kısmı demokratik bir çözüme kavuşturulacaktır.

5. Yeniden Aday Gösterilmeyi Belirleyen Kriterler Nelerdir?

Bir parlamenterden temsil ettiği vatandaşlar ve siyasi partiler neler beklerler. Üyesi olduğu parlamentoda nasıl bir hizmet verdiğinde başarılı sayılacaktır ve bunun karşılığında yeniden aday olup seçilmek biçiminde ödüllendirilecektir. Parlamenterler için performans ölçücü kriterler nelerdir? Burada sanırım can alıcı soru bu olsa gerek. 22 Temmuz'da seçilen yeni parlamenterler kendilerine nasıl bir çalışma alanı çizeceklerdir. Aday belirleme ya da yeniden aday gösterme sürecinde genel merkezin ve parti liderinin etkinliği parlamenter davranışları ve rolleri de etkileyen bir husustur.¹² Milletvekillerinin

¹⁰ Her ne kadar, siyasi partileri yasal yollarla demokratik uygulama içinde tutmaya çalışmanın trajikomik bir durum olduğu kabul edilse de, daha iyi alternatif olmadığından kerhen bu uygulamayı önermek durumunda kaldığımızı hatırlatmak gerek.

¹¹ Özbudun, s. 165-166.

¹² Bu konuda, parlamenterler üzerinde yapılmış bir alan araştırmasına dayanan analizler için bakınız: Yusuf Tekin-Sabri Çiftçi, 1877'den Günümüze Türkiye'de Parlamento: 22. Dönem TBMM'nde Parlamento ve Parlamenter Rol Algısı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.

büyük çoğunluğu, bu belirleyici otoritenin farkında olduğundan rutin parlamenter etkinlikler yerine parti politikalarını savunan argümanlar üretmek, değişik ortamlarda parti propagandası yapmak, genel merkez politikalarını meşrulaştırmak gibi etkinliklere zaman ayırmayı tercih ederek birer parti adamı rolüne soyunmaktadır.¹³ Bu durum, parlamenterlerin iradeleri üzerine ipotek koyan önemli bir etkindir ve temsil krizinin önemli bir parçasıdır.

Milletvekillerinin yasama sürecinde aktif rol alarak, parlamento komisyonlarına aktif bir biçimde katılarak, meclis tartışmalarında uzlaşma arayarak, seçim bölgesinin sorunlarını parlamento kürsüsüne taşıyarak ya da seçmenlerin sorunlarına çözüm bularak geçirmesi gereken zamanı büyük oranda partisi ve genel başkanı nezdinde itibarını artıracak faaliyetlerle geçirmeye çalışması manidardır. Burada temel eksiklik milletvekilinin, kendisini yeniden seçtirebilecek etkinliğin meclis içerisinde göstereceği parlamenter etkinlikler olduğuna inanmasıdır. Özellikle parlamenter rejimlerde meclislerin giderek yürütmenin denetim ve etki alanına girdiğine dair eleştirilere neden olmuştur. Oysa parlamentoların ortaya çıkış ve varlık nedenleri arasında en önemlilerinden birisi kralın (yürütmenin) denetlenmesidir. Maalesef şu anda tersi bir durum söz konusudur. Yürütmenin kontrolü altında bir parlamento söz konusudur. Aslında 20. yüzyıl ortalarında akademik çevrelerde parlamentoların yeterince etkin çalışmadığı eleştirisinden hareketle demokratik yapılar içinde mevcut süreç devam ettiği takdirde bu kurumların çok kısa bir süre içinde etkinliklerini özellikle yürütme organı lehine yitirecekleri endişesi hakim olmuştu. Ancak bu öngörülerin aksine 1980 ve 1990'lı yıllarda parlamentoların demokratik rejimler içindeki merkez olma konumlarını yeniden elde ettiklerine ve bu konumlarını korumaya çalıştıklarına şahit olunmuştur.¹⁴ Fakat ülkemizde aynı gelişme maalesef izlenememiş; TBMM giderek daha fazla siyasi parti liderlerinin başta da iktidar partisinin liderinin girme eğilimi göstermiştir. Bu nedenle de meclis kamuoyu nezdinde önemli ölçüde güven ve prestij kaybına uğramıştır. Görünen o ki, parti içi demokrasi gelişmedikçe ve parlamenterler için performans ölçücü objektif kriterler tespit edilmedikçe bu irtifa ve prestij kaybı devam edecektir.

¹³ A.g.e, s. 176.

¹⁴ Longley, L. & Davidson, R. "Parliamentary Committees: Changing Perspectives on Changing Institutions." In Lawrence D. Longley and Roger H. Davidson (eds.), **The New Role of Parliamentary Committees** (pp. 1-20).1998, London, Portland-OR: Frank Cass., s. 3-4.

6. Yeni Oluşan TBMM'nin Profili

Yukarıda sıralanan temsil ile ilgili eksiklikler dışında 23. Dönem TBMM önemli yeniliklere şahit oldu. İlk olarak, yeni dönem parlamentonun eğitim düzeyinin oldukça yüksek olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹⁵ 23. Dönem milletvekillerinin yaklaşık % 94'ünün (514) yüksek öğrenim kurumlarından mezun olduğu görülmektedir. Ayrıca sadece 2 milletvekilinin ilkokul ve yine 2 milletvekilinin de ortaokul mezunu olduğu dikkate alındığında karşımızda eğitim düzeyi hayli yüksek bir parlamentonun bulunduğu söylenebilir. Yüksek öğrenim mezunu olan vekillerin % 37'sinin (187) lisans eğitimlerine ilave olarak lisansüstü eğitim yaptığı, aralarında 54 profesör, 12 doçent ve 12 de yardımcı doçentin bulunması eğitim ile ilgili çıtayı biraz daha yükselten bir olgudur.

Meslek grupları açısından bakıldığında da temsil düzeyinin oldukça yüksek bir oranda gerçekleştiği söylenebilir. Yeni mecliste, 92 hukukçu, 82 işadamı ve işkadını, 78 öğretim üyesi, 40 öğretmen, 39 ekonomist, 27 tıp doktoru, 24 inşaat mühendisi, 18 mülki idare amiri, 16 mali müşavir, 11 gazeteci, 9 mimar, 8 planlamacı, 7 diplomat-büyükelçi, 6 bankacı, 4 subay, 2 siyaset bilimcinin yer aldığı gözükmemektedir. Ayrıca milletvekillerimiz arasında birer adet sporcu, sanatçı, ressam, bilgisayar mühendisi, armatör, tarihçi ve mütercim yer almaktadır. Görüldüğü üzere hemen tüm meslek gruplarından parlamenterimiz mevcuttur.

Milletvekillerinin yenilenme oranı açısından 23. Dönem TBMM'ne baktığımızda 279'u önceki dönemlerde yasama meclislerinde milletvekili, senatör ve danışma meclisi üyesi gibi görevler yaptığı görülmektedir. Yani yeni meclisin yaklaşık % 49'u (271) bu görevi ilk defa yerine getirecektir. 2002 seçimlerinde parlamentonun yenilenme oranının yani yeni milletvekili oranının % 89 (490) olduğu anımsandığında görece tecrübeli bir meclis aritmetiği ile karşı karşıya olduğumuz söylenebilir.

Yaş grupları açısından bakıldığında görece genç bir parlamentoya sahip olduğumuz söylenebilir. Milletvekillerinin yaklaşık % 42'si (234) 49-59 arası yaş grubuna dahildir. 30-39 arası yaş grubuna dahil olan milletvekili oranı ise % 10 civarındadır (54). Aslında seçimlerden çok kısa bir süre önce Anayasanın 76. maddesindeki seçilme yaşını 25'e indiren düzenleme ve bu süreçte bilhassa iktidar partisi sözcülerinin

¹⁵ Bu kısımdaki rakamlar, TBMM Albümü 23. Dönem, 2007, TBMM, Ankara, Aralık 2007'den alınmıştır.

söylemleri dikkate alındığında kuşkusuz bu yaş grubunun oranının daha yüksek olması beklenirdi. Ancak gerçekleşen oran da azımsanmayacak bir rakamdır.

7. Kadınların Temsili

22 Temmuz seçimleri öncesi en ilginç ve yaygın kampanyalardan birisini kadın dernekleri yürüttü. Kampanya sonucunda çok ciddi bir kamuoyu yaratıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle olsa gerek başta iktidar partisi olmak üzere tüm siyasi partiler listelerinde önceki seçimlere oranla çok sayıda kadın adaya yer verdi. Adalet ve Kalkınma Partisi, "Her İle Bir Kadın Aday" sloganını kullanırken, bir çok siyasetçi ne kadar çok kadının listelerinde yer aldığını ve bu kadınların listedeki yerlerini bir övünç unsuru olarak sunmuştur.

Kadınların seçme ve seçilme hakkını elde ettiği 1934 yılından itibaren kadınların parlamentodaki temsil oranlarına baktığımızda şöyle bir tablo karşımıza çıkar:

Tablo 4. TBMM'de Kadın Milletvekili Oran ve Sayıları (1935-2007)

Dönem	Yıl	Kadın Milletvekili		Toplam Mv. Sayısı
		Oran (%)	Sayı	
5	1935-1939	4.5	18	399
6	1939-1943	3.7	16	429
7	1943-1946	3.5	16	455
8	1946-1950	2.0	9	454
9	1950-1954	0.6	3	472
10	1954-1957	0.7	4	535
11	1957-1960	1.4	8	587
12	1961-1965	0.7	3	450
13	1965-1969	1.8	8	450
14	1969-1973	1.1	5	450
15	1973-1977	1.3	6	450
16	1977-1980	0.9	4	450
17	1983-1987	3.0	12	400
18	1987-1991	1.3	6	400
19	1991-1995	1.8	8	450
20	1995-1999	2.4	13	550
21	1999-2002	4.0	22	550
22	2002-2007	4.4	24	550
23	2007-	9.1	50	550

Not: 1961 Anayasasının yürürlükte olduğu döneme ilişkin rakamlar sadece Millet Meclisi ile ilgilidir. Cumhuriyet Senatosu tabloya dahil edilmemiştir.

Tüm bu yoğun kampanya sonucunda % 10 ülke barajını aşarak TBMM'ye giren siyasi partilerin aday listelerine bakıldığında şu rakamlar görülür. AK Parti, 3 Kasım 2002 seçimlerinde aday listesinde toplam 28 (yaklaşık % 6) adaya yer verirken, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde toplam 62 kadın milletvekili adayına (yaklaşık % 12) listesinde yer vermiştir. CHP listelerinde geçen seçimde toplam 39 kadın aday kendisine yer bulurken, bu kez kadın aday sayısı 52'ye (yaklaşık % 10) ulaşmıştır. Parlamenteoya giren üçüncü parti olan MHP ise, geçen seçimde 18 (yaklaşık % 3) olan kadın aday sayısını, 22 Temmuz seçimlerinde 43 (yaklaşık % 8) kadın adaya yer vererek artırmıştır. Kadın milletvekillerinin partilere göre dağılımına bakıldığında ise, Adalet ve Kalkınma Partisi grubunda 30 (% 8.8), CHP grubunda (% 9), MHP grubunda 2 (% 2.9), DTP grubunda 8 (% 40) ve grubu olmayan DSP'de ise 1 kadın milletvekili olduğu görülür. Oran olarak kadınların yer aldığı en kalabalık grup DTP, sayı olarak ise Adalet ve Kalkınma Partisidir.

3 Kasım 2002 seçimleri ile kıyaslandığında görece kadınların temsil düzeyinin yaklaşık iki kat arttığı görülmektedir. Ancak yine de bu oranun gelişmiş ülke ortalamalarının çok altında olduğunu belirtmek gerekir. Maalesef, ülkemizde kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği 1934 yılından beri kadınların parlamentoda temsil oranı istenilen düzeye çıkamamıştır. Kadınların parlamentolardaki temsil oranı, bu hakkı bizden yıllar sonra tanıyan ülkelerde ve hatta eski Doğu Bloku ülkelerinde dahi Türkiye'den yüksek bir biçimde gerçekleşmektedir. Örneğin son dönemde Malta'da bu oran yüzde 9, Romanya'da yüzde 11, Bulgaristan'da yüzde 22 civarındadır. Bu konuda düşülen önemli hatalardan bir tanesi de, kadınların genel olarak siyasete katılımlarının sağlanması denildiğinde, sadece parlamentoda milletvekili olarak yer almalarının anlaşılmasıdır. Kuşkusuz, kadınların parlamentoda daha yüksek oranda temsili yönünde çabalar artırılmalıdır. Ancak bu çabalar, kadınların siyasete ilgilerinin artırılması çabaları ile birlikte yürütülmelidir. Bunun için atılması gereken ilk adım ise, parti il-ilçe örgütlerinde kadınlara daha aktif görevlerin verilmesi olacaktır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Ka-Der'in yaptığı bir araştırmaya göre, Türkiye'de siyasi partilerde il başkanlığı görevini

yürüten kadın oranı % 2'nin altındadır.¹⁶ Şüphesiz kadınların parlamentoda temsil oranları, siyaset içindeki yerleri ile doğru orantılıdır.

8. TBMM Aritmetiği Işığında Bazı Öngörüler

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, 23. Dönem TBMM seçimleri sonrası oluşan aritmetiğe bakarak, önümüzdeki dönemde parlamento çalışmaları ile ilgili olarak şu öngörülerde bulunabiliriz.

Siyasi partilerimizin demokratik ilkeleri algılayış biçiminin göz önünde bulundurarak, mevcut parlamento aritmetiğine bakıldığında dönem boyunca anayasada nitelikli çoğunluğun öngörülmediği bütün oylamaların iktidar partisinin arzuladığı biçimde sonuçlanacağını iddia etmek sanırım medyumluk olmayacaktır. Aynı şekilde muhalefetin de partiler bazında blok olarak hareket edecekleri söylenebilir. 22. Dönem TBMM'nde büyük ihtimalle başta basın olmak üzere tüm kamuoyu iktidar ve muhalefet partilerinde muhtemelen bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki fireleri ve bunların nedenlerini uzun ve ayrıntılı analizlere tabi tutmak zorunda kalacaktır.

Dönem içerisinde Siyasi Partiler Kanunu'nda, demokratikleşmenin önünü açacak (2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun, siyasi partilerin tepeden tırnağa örgütlenmesi ile ilgili çerçeveyi adeta dikte eden hükümleri, milletvekili adaylarını belirleme sürecinde genel başkanın neredeyse tek yetkili olarak ortaya çıkmasına izin veren ifadeler, milletvekilleri ile siyasi partisi arasında bir buyuran-itaat eden ilişkisi yaratan maddelerin değiştirilmesi gibi) değişiklikler olmadığı veya olmayacağı varsayımından hareketle, bir sonraki dönemde yeniden aday olabilme saikiyle hareket eden ve bu nedenle yine grubuna sıkıya sıkıya bağlı hareket eden siyasi parti gruplarının varlığına şahit olacağımızı rahatlıkla iddia edebiliriz.

Kanımca en heyecanlı bekleyiş, artık bitmek tükenmez bir gazete fotoromanı halini alan CHP Olağan ve Olağanüstü Kongre süreçleri ile ilgili olacaktır. Parti içi muhalefetin sürekli var olması açısından Türkiye'nin en demokratik partisi unvanını elinde bulunduran CHP, muhalif lider adaylarına yönelik olumlu/olumsuz kampanyalarla sürekli ilgi odağı olmaya devam edecek gibi görünüyor. Ama asıl heyecan, kongreler sonrasında CHP içinden kaç kişilik bir muhalif grubun ayrılıp solda birleşmeyi hedefleyen kaç yeni parti kuracağı hususunda

¹⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/03/20/siy110.html>

yaşanacak gibi. Kuşkusuz bu bölünmenin CHP'nin ana muhalefet olma konumunu yitirmesine neden olup olmayacağı ve sonuçta Anayasa Mahkemesi'nde iptal başvurusu yapma hakkını kaybedip/kaybetmeyeceği üzerine de iddialı bahisler oynanabilir.

Çok fazla karamsar olmamak adına, 22. Dönem TBMM'nde gerçekleştirilemeyen ve bu nedenle önemli bir krizin başlangıcı olan, 11. cumhurbaşkanının seçilmesi örneğini de hatırimızda tutmalıyız. Hatırlanacağı üzere, çok vahim senaryoların konuşulduğu bir dönemde, MHP cumhurbaşkanlığı seçimini gerçekleştirecek TBMM oturumlarına katılarak, tüm bu olası kriz senaryolarını ortadan kaldıracak bir adım atmıştı. Aynı şekilde, DTP'nin parlamentoda grup kurması da, bir çok kronikleşmiş sorunu çözebilecek bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir.

Sonuç Yerine: Acil Öneriler

Siyasi partilerimizin demokrasiye karşı tutumları gündeme geldiğinde sürekli olarak Mağara Mitosu kurgusunu hatırlarım. Ülkemizde maalesef siyasi partiler, demokrasi olarak, demokrasi "idea"sının bozuk ama, kendi çıkarları açısından en uygun "doks"ı sunmakta, gerçek demokrasinin işleyişini güçlendirmek yerine, demokrasi ile aramızdaki duvarın güçlendirilmesine isteyerek ya da istemeyerek destek olmaktadır. Sağlıklı bir demokratik mekanizmanın kurumsallaşmasının baş aktörleri olması beklenen siyasi partiler, demokrasiyi içselleştirmedikleri sürece bu duvarın ortadan kaldırılması mümkün olmayacaktır.

Acil eylem planı içerisine alınması gerekenler, acil olarak siyasi partiler ve seçime ilişkin yasal düzenlemeler demokratik ilkeler doğrultusunda tepeden tırnağa gözden geçirilmeli ve antidemokratik hükümler ayıklanmalıdır. Parlamenterler üzerindeki siyasi parti baskısını ortadan kaldıracak düzenlemeler bir an önce gerçekleştirilmelidir. Örneğin, TBMM'deki bütün oylamalar için grup kararı alma yasağı getirilmeli, bunu sağlamak için tüm oylamaların gizli yapılmasına yönelik düzenlemeler getirilmelidir. Aynı şekilde yeniden aday gösterilmede objektif kriterler getirilerek bu süreç siyasi partilerin ve onların lider kadrolarının hegemonyasından kurtarılmalıdır.

KAYNAKÇA

- TBMM Albümü 23. Dönem, 2007, TBMM, Ankara, Aralık 2007'den alınmıştır.
- AYDIN, Mehmet Ali, "Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim", *Yasama Dergisi*, sayı: 5, Nisan-Mayıs-Haziran 2007.
- LONGLEY, L. & DAVIDSON, R. "Parliamentary Committees: Changing Perspectives on Changing Institutions." In Lawrence D. Longley and Roger H. Davidson (eds.), *The New Role of Parliamentary Committees* (pp. 1-20).1998, London, Portland-OR: Frank Cass., s. 3-4.
- ÖZBUDUN, Ergün, *Siyasi Partiler*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977..
- TEKİN, Yusuf ve ÇİFTÇİ, Sabri, *1877'den Günümüze Türkiye'de Parlamento: 22. Dönem TBMM'nde Parlamento ve Parlamenter Rol Algısı*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.